

سرآغاز هر نامه ، نام خداست
که بی نام او نامه یکسر خطاست

ادبیات فارسی
پایه هفتم

درس ششم
دانش زبانی : مفعول

دبیرستان گل های خرد
مدرّس : شیرین عبابافها

ارکان (اجزای) اصلی جمله

در درس گذشته خواندیم که :

فعل :

اصلی ترین بخش یک جمله است .
کلمه ای است که انجام گرفتن کاری یا
وقوع حالتی یا نسبت دادن صفتی را
نشان می دهد .

نهاد :

کلمه یا گروهی از کلمات است که
درباره آن خبر می دهیم .

مفعول

برخی از فعل ها ، علاوه بر نهاد ، به جزء دیگری نیاز دارند تا معنی آنها کامل شود .
مانند : حسن خورد

در این جمله ، پرسیده می شود : « چه چیزی را خورد ؟ » درواقع برای کامل شدن معنای جمله ، لازم است بخشی به فعل اضافه شود.

برخی از فعل ها ، فقط به « نهاد » نیاز دارند تا معنی آن ها کامل شود .
مانند : علی آمد // مریم رفت
در این دو جمله ، مفهوم فعل فقط با نهاد کامل است و نیاز به جزء دیگری ندارد .

مفعول : بخشی از جمله است که برای کامل شدن معنای جمله ، لازم است .

نشانه مفعول ، حرف « را » است .

روش تشخیص « مفعول »

به اول فعل ، « چه چیزی را ؟ » یا « چه کسی را ؟ » اضافه می کنیم
نهاد + « چه چیزی را ؟ » یا « چه کسی را ؟ » ← مفعول

مثال :

چشمه های خروشان تو را می شناسند
چشمه های خروشان چه کسی را می شناسند ؟
← تو را
پس ، « تو » ، نقش « مفعول » دارد

زنگ تفریح را که زنجره زد
زنجره چه چیزی را زد ؟ ← زنگ تفریح را
پس ، « زنگ تفریح » ، نقش « مفعول » دارد

نکته مهم

گاهی ممکن است « مفعول » بدون حرف « را » بیاید

مثال

سیلابِ ظلم او در و دیوار می گند

سیلابِ ظلم او چه چیزی را می گند ؟ ← در و دیوار را
(در مصراع فوق ، حرف « را » به کار نرفته است و
ما با پرسشِ «چه چیز را ؟ » مفعول جمله را پیدا
کردیم)

ز بالم ، کودکان پرها شکستند

کودکان چه چیزی را شکستند ؟ ← پرها را
(همان گونه که می بینید ، در جمله فوق ، حرف
« را » وجود ندارد و ما با پرسشِ « چه چیز را ؟ »
، مفعول جمله را پیدا کردیم)

نکته مهم

گاهی حرف « را » به معنی « از ، برای ، به و ... » به کار می رود که در این صورت ، نشانهٔ مفعول نیست و حرف اضافه محسوب می شود .

مثال :

هجوم فتنه های آسمانی // **مرا** آموخت علم زندگانی
در این بیت نیز ، حرف « را » به معنی « به » به
کاررفته و حرف اضافه محسوب می شود .

هجوم فتنه های آسمانی به من علم زندگانی را
آموخت

او را پرسیدند که چگونه در کارها موفق شدی ؟
در این جمله « را » به معنی « از » به کار رفته و
حرف اضافه محسوب می شود و نشانهٔ مفعول نیست .
از او پرسیدند که چگونه در کارها موفق شدی ؟

تکرار

هرگاه نویسنده بخواهد بر چیزی تأکید کند ، آن را تکرار می کند .
این تکرار آگاهانه بر تأثیر سخن می افزاید .
شاعران ، از « تکرار » برای زیباسازی و تأثیرگذاری شعر استفاده
می کنند . حتی گاه به تکرار یک بیت در شعر می پردازند .

مثال

جمعه های سوت و کور ، جمعه های بی حادثه ،
جمعه های دل تنگی ، همه ، تو را به یادم می آورند .

دلم می خواهد تمام تمام این قلب کوچولوی کوچولو
را ، مثل یک خانه قشنگ کوچولو ، به کسی بدهم که
خیلی خیلی دوستش دارم .

تمرین

دانش آموزان عزیزم ، به سوالات زیر پاسخ دهید

- ۱- در هریک از ابیات و جملات زیر ، اجزای جمله را پیدا کنید . (نهاد ، مفعول ، فعل)
- الف- زیر نور چراغ دستی ، سفرنامه ام را باز کردم .
- ب- همه گل های عالم آزمودم
- ج- پروین اعتصامی اولین شعرهایش را در هفت سالگی سروده است .

تمرین

۲- در عبارت زیر ، کدام کلمه ، نقش دستوری مفعول دارد ؟
لقمان را گفتند : ادب از که آموختی ؟

۳- نقش دستوری واژه های مشخص شده را بنویسید .

الف- شهر ما کتابخانه نداشت .

ب- نخستین اشعار پروین اعتصامی در مجله بهار چاپ شد .

۴- واژه مناسب را از داخل کمانک انتخاب کنید .

الف- کمک به نیازمندان و همدردی با آنان (صواب – ثواب) دارد

ب- در زمان جنگ (حیاط – حیات) معمولی مردم شهر جریان داشت .